pradėjo trukdyti vanduo, kuris pradėjo rinktis nuo 2 m gylio. Tame pat gylyje pasiektas ir įžemis – šviesiai geltonas smulkus smėlis. Šulinyje palaikų nerasta.

2017 m. tyrimų metu 2 vietose aptikti ieškomi palaikai. Versekėlėje juos buvo sudėtinga identifikuoti, nes palaikai prastai išlikę ir greta buvo kitų mirusiųjų kapai. Eišiškių atveju galima palaidojimo vieta nepasitvirtino.

The Search for the Graves of Armia Krajowa Soldiers and Their Exhumation in Šalčininkai District

The Search and Identification Subdepartment of the Institute of National Remembrance (Pol. *Instytut Pamięci Narodowej*), Eastern Borderlands (Pol. *Kresy*) Department in the Vilnius Region, conducted a search for Polish soldiers who had perished during the Second World War and the exhumation of their remains. The main goal was to identify the locations where soldiers of the *Armia Krajowa* (the partisan army (1939–1945) loyal to the Polish Government-in-Exile) were interred, the exhumation of their remains, and their reburial in Eišiškės Cemetery, for which purpose a memorial 'Soldiers' Home' was especially erected. Work was conducted at four locations.

On 1 August 1944, Corporal Edward Buczek–*Grzybek* of the *Armia Krajowa* 6th Brigade died in a battle with Germans in Miknakiemis and was buried separately. His grave had survived and he was exhumed (Figs. 1–4).

On 22 July 1944, Lieutenant Wojciech Stypula–*Bartek* of the *Armia Krajowa* Navahrudak District, 4th Battalion, died in a shootout with Soviet units in Rūdninkai Forest and was buried beside the graves of fallen Soviet partisans. The latter were found to have already been exhumed and the sought remains were discovered in a rotten coffin (Figs. 5–9).

On the night of 6–7 December 1944, Stanislaw Masiuk–*Moroz* died when his *Armia Krajowa* unit attacked the town of Eišiškės and was interred in the Versekėlė village graveyard. Four graves were discovered at the burial site (Fig. 10), but owing to their poor survival, the suspected remains of the sought individual had to be dug up a second time and a sample obtained for DNA testing (results pending).

According to witnesses, the body of *Armia Krajowa* unit leader Jan Borysevicz–*Krys* had been buried in a former well at Pirties St. 22, Eišiškės (Fig. 11), but no remains were found during the investigation of the site.

Gintautas Vėlius

1956–1969 m. nuteistųjų mirties bausme palaidojimų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje

Pokariu Lietuvos TSR nuteistųjų mirties bausme palaikai įvairiais etapais užkasinėti keliose skirtingose vietose. 1944–1947 m. NKGB–MGB Vilniaus vidaus kalėjime sušaudyti 766 asmenys buvo užkasti masinėse kapavietėse tada uždaroje Tuskulėnų dvaro teritorijoje Vilniaus miesto pakraštyje. 1947 m. gegužės 26 d. Tarybų Sąjungos Aukščiausios Tarybos Prezidiumas paskelbė įsaką, kuriuo atšaukė mirties bausmės taikymą taikos metu. 1950 m. sausio 12 d. ta pati institucija paskelbė kitą įsaką, kuriuo nurodė išimties tvarka vėl leisti taikyti mirties bausmę tėvynės išdavikams, šnipams ir diversantams. 1950 m. mirties bausmės vykdymas atnaujintas ir Lietuvos TSR. Politiniai kaliniai, rezistentai, partizanai toliau buvo šaudomi NKGB–MGB Vilniaus vidaus

kalėjime. Iki 1952 m. rugpjūčio sušaudytų 182 asmenų užkasimo vieta arba vietos nėra žinomos. Nuo 1952 m. rugpjūčio 13 d. iki 1956 m. rugpjūčio 10 d. mirties nuosprendžiai vykdyti Maskvoje, Butyrkų kalėjime. Iš viso sušaudyta 116 iš Lietuvos etapuotų asmenų. Įvykdžius nuosprendį palaikai buvo kremuojami Butyrkų kalėjimo krematoriume, pelenai užkasami Dono vienuolyno (Maskva) kapinių masinėje kapavietėje. Nuo 1956 m. rugsėjo 7 d. iki 1969 m. birželio 19 d. mirties bausmės nuosprendžiai vėl buvo vykdomi Vilniuje. Per šį laiką sušaudyti 205 asmenys. Manoma, kad tuomet nuosprendžiai vykdyti dviejose įkalinimo įstaigose. Pagal politinius straipsnius nuteisti 76 kaliniai sušaudyti KGB tardymo izoliatoriuje, 129 kriminaliniai nusikaltėliai – Vidaus reikalų ministerijos sistemai priklausiusiame Lukiškių kalėjime. Iš išlikusių kriminalinių nusikaltėlių nuosprendžio įvykdymo aktų žinoma, kad jų kūnai užkasti kapinėse, tuomet vadintose „Безродное“. Manoma, kad tai Antakalnio kapinių dalis – Našlaičių kapinės. 1957 m. lapkričio 29 d. KGB tardymo izoliatoriuje mirties bausmės nuosprendis įvykdytas partizanų gynybos pajėgų vadui Adolfui Ramanauskui-*Vanagui*. Kur 1956–1969 m. laikotarpiu buvo užkasami KGB tardymo izoliatoriuje sušaudytų asmenų palaikai, nebuvo žinoma. Istorikas Darius Indrišionis atkreipė dėmesį į tai, kad politinių ir kriminalinių kalinių egzekucijų datos dažnai sutapdavo. 1957–1963 m. laikotarpiu pastebėta 13 tokių sutapimų. Remiantis šiais duomenimis, buvo iškelta prielaida, kad politinių kalinių palaikai galėjo būti užkasami kartu su kriminalinių, tai yra tose pačiose Našlaičių kapinėse (Indrišionis D., Mirties bausmė Lietuvos TSR 1950–1990 m.: teisiniai pagrindai ir periodizacija, *Genocidas ir rezistencija*, V., 2016, t. 1(39), p. 63–80). Vis dėlto, remiantis tik svaria teorine prielaida, šimtų kapų kontekste tikimybė aptikti sušaudytų asmenų palaikus tada buvo minimali. Tačiau 2017 m. sausio mėnesį į LGGRTC kreipėsi asmuo (jo prašymu duomenys neviešinami) su prašymu aptikti Našlaičių kapinėse palaidoto giminaičio palaikus. Išsiaiškinta, kad Našlaičių kapinėse užkastas asmuo, kurio kapavietės tikslią vietą siekė sužinoti giminaičiai, buvo nuteistas pagal 58–1a straipsnį kaip politinis kalinys ir 1958 m. sušaudytas KGB tardymo izoliatoriuje. Beje, tą pačią dieną buvo sušaudytas ir nuteistasis Lukiškių kalėjime. Taip sutapo aplinkybės, kad užkasinėjant minėto kalinio kūną, dalyvavo jį asmeniškai gerai pažinojęs kaimynas. Jis, nors ir buvo KGB prisaikdintas tylėti, tačiau prieš mirtį sušaudyto politinio kalinio sūnui parodė tėvo kapo vietą. 2017 m. vasario mėnesį su sūnumi nuvykta į Našlaičių kapines. Deja, tikslesnę tėvo kapo vietą sūnus jau buvo pamiršęs, nurodė tik maždaug 200 m^2 dydžio teritoriją. Nepaisant to, liudininko suteikta informacija buvo itin svarbi, nes patvirtino istoriko D. Indrišionio iškeltą prielaidą, kad KGB tardymo izoliatoriuje sušaudyti asmenys buvo laidojami Našlaičių kapinėse, be to, liudininkas nurodė bent jau apytikslę vietą, kur galėjo būti užkasami šių asmenų palaikai. Remiantis šia informacija, LGGRTC užsakymu, vadinamosiose Našlaičių kapinėse – Vilniaus senųjų kapinių, vad. Antakalnio kapinėmis, komplekso (UK 36243) senosiose kapinėse (UK 2277) pradėti vykdyti archeologiniai tyrimai. Tyrimų tikslas buvo aptikti LGGRTC prašymą pateikusio asmens giminaičio palaikus, ir patvirtinti prielaidą, jog šiose kapinėse 1956–1969 m. laikotarpiu buvo užkasti ne tik Lukiškių kalėjime, bet ir KGB tardymo izoliatoriuje sušaudytų asmenų palaikai. Taip pat siekta išsiaiškinti, kurioje ar kuriose kapinių vietose šių asmenų kūnai buvo slepiami – atskirame kapinių masyve ar tarp kitų – „legalių“ kapų. Be to, siekta atsa-

kyti į klausimą – kaip palaikai buvo užkasinėjami – individualiose ar grupinėse kapavietėse, kartu su kriminaliniais nusikaltėliais ar atskirai, o galbūt masinėje kapavietėje kaip Tuskulėnų dvarvietėje.

Istorikės Vidos Girininkienės surinktais duomenimis, dabar nebeveikiančios Našlaičių kapinės pradėjo kurtis XIX a. viduryje. Čia laidojo ne tik katalikus karius, bet ir mirusius kalėjimuose, Šv. Jokūbo ligoninėje, miesto elgetas, neturtingus aplinkinių kaimų gyventojus, taip pat buvusius Trinitorių bažnyčios parapiječius. 1903 m. dokumentuose rašoma, kad šios kapinės yra pasaulietinės, jose laidojama be jokios tvarkos ir priežiūros, kapai be paminklų, o daugelis ir be kryžių. Jos niekada nebuvo aptvertos. 1946 m. mūrine plytų tvora jos atskirtos nuo Antakalnio kapinių (Girininkienė V., Antakalnio kapinės, *Liaudies kultūra*, V., 2000, nr. 5, p. 18–26). Vis dėlto neturime duomenų, liudijančių, jog Našlaičių kapinių dalyje, kuri pokario metais buvo vadinama „Безродное", laidota ir ankstesniais laikais. Ankstyviausia data antkapių įrašuose – 1949 m. kovo 31 d. Ankstyvesnių – XIX a. pabaigos ar XX a. I pusės palaidojimų neaptikta ir archeologinių tyrimų metu. Taigi, gali būti, kad seniausia Našlaičių kapinių dalis buvo toliau į V nuo pokariu užlaidytos teritorijos. Šiuo metu Našlaičių kapinės priklauso Rokantiškių kapinių administracijai. Daugelis kapaviečių apleistos, jas gaubia mišrus miškas, kai kur – tankūs krūmynai.

Prieš pradedant archeologinius tyrimus, buvo analizuojami išlikę archyviniai šaltiniai – kapinių administracijos pildytos vadinamosios kapinių knygos bei 1962 ir 1983 m. atliktų šių kapinių inventorizacijų aktai bei planai. Taip pat buvo sudarinėjami šiandien išlikusių kapų situacijos planai. Remdamasis teisminėmis bylomis, istorikas D. Indrišionis sudarė visų 1956–1969 m. laikotarpiu sušaudytų asmenų duomenų bazę, į kurią buvo įtraukti bylose taikyti baudžiamieji straipsniai, egzekucijų datos, nuteistųjų amžius, ūgis, ypatingi požymiai, nuotraukos.

Negalime pasakyti, kuriais tiksliai pokario metais šiose kapinėse pradėta laidoti, vėlyviausios kapavietės siekia 8 dešimtmečio pabaigą. Minėtos kapinių knygos pildytos tik nuo 1951 m., paskutiniai įrašai siekia 1978 m. Knygose buvo įrašomi atvežtųjų mirusiųjų duomenys – vardas, pavardė, kartais tėvavardis, lytis, amžius, mirties priežastis ir vieta, iš kur atgabentas kūnas (dažniausiai gydymo įstaiga). Tačiau tik nuo 1960 m. šiose knygose atsiranda įrašų, nurodančių palaidotųjų kapo vietą. Suprantama, jokių įrašų apie įkalinimo įstaigose sušaudytų kalinių užkasimo vietas jose nėra. Iš viso kapinėse 1951–1965 m. pildytos laidojimų knygos duomenimis, palaidoti 1737 mirusieji, laidojimų knygoje, pildytoje 1960–1983 m., įrašyta, kad iki 1968 m. gegužės 30 d. kapinėse buvo palaidoti 2667 asmenys. 1962 m. sudaryto kapinių inventorizacijos akto duomenimis, kapinėse buvo 566 kapavietės, 1983 m. inventorizacijos akte fiksuotos 1625 kapavietės. Taigi, akivaizdu tai, kad šiandien neįmanoma pasakyti tikslesnio šiose kapinėse palaidotų asmenų skaičiaus, jis gali siekti 3 tūkst.

Analizuojant antkapių su datuotais įrašais erdvinį išsidėstymą, taip pat įrašus kapinių knygose, pavyko konstatuoti esmines teritorijos užlaidojimo kryptis ir laiką. Pirma, ankstyviausia kapų eilė turėjo būti užlaidota kapinių P pakraštyje, išilgai 1946 m. pastatytos (V. Girininkienės duomenimis) mūrinės tvoros. Matyt, tais metais reikėtų datuoti ir ankstyviausius kapus. Vėliau kapinės buvo plečiamos užlaidojant eiles Š kryptimi, dabartinės Šilo gatvės link. Tačiau šios tvarkos laikytasi ne visada, kartais kapai buvo įterpiami į ankstesnių metų kapų eiles. 1960 m. jau laidota ir kapinių R pakraš-

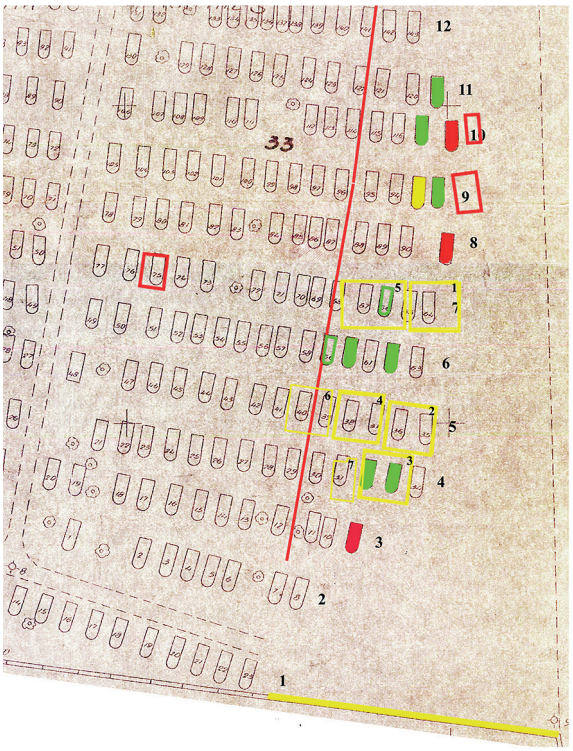

1 pav. 1962 m. gruodžio mėn. sudaryto Našlaičių kapinių plano fragmentas. Geltona, žalia ir raudona spalvomis pažymėti atitinkamai 1960, 1961 ir 1962 m. kapai (kapinių knygų duomenimis). Raudona linija užbrėžta spėjama ankstesnių užlaidojimų riba bei šiandien esančios kapų tvorelės, geltona – 2017 m. tirtos perkasos. G. Vėliaus brėž.

Fig. 1. A fragment of the Orphans' Cemetery plan created in December 1962. The 1960, 1961, and 1962 graves (according to cemetery book data) are marked in yellow, green, and red respectively. The red line marks the boundary of the earlier burials and the current cemetery fence, the yellow line the trenches excavated in 2017.

tyje – kapų duobės kastos į R nuo ankstesniais dešimtmečiais suformuotų kapų eilių. Beje, į šią teritoriją patenka ir minėto liudininko nurodyta galima tėvo kapo vieta. Kapines Š–P kryptimi kertančios kalvos V pusėje buvo laidojami daugelis negyvų gimusių kūdikių ir mažamečių vaikų. Šiandien kapų vietose išliko apie 800 nežymių grunto kauburėlių, metalinių kryžių, taip pat 40 antkapių su įskaitomomis mirusiųjų pavardėmis, mirties datomis.

Esminė tyrimų problema buvo kaip šiandieniniame išlikusių kapų kontekste išaiškinti galimas sušaudytų asmenų užkasimo vietas. Jas lokalizuojant labai pravertė minėtas 1962 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais sudarytas Našlaičių kapinių situacijos planas (1 pav.). Jame sužymėtos 575 suaugusių asmenų kapavietės. Žinome, kad iki 1962 m. pabaigos buvo sušaudyti 144 kaliniai, egzekucijos vykdytos 62 kartus. Taigi, maždaug tik kas dešimtame iš visų 1962 m. plane sužymėtų kapų buvo tikimybė aptikti sušaudytų asmenų palaikus (jei sušaudyti tą pačią dieną laidoti vienoje duobėje). Ir tai tik teoriškai, tikintis, kad jų užkasimo vietos būdavo paženklinamos kauburiais, kaip ir kitų „legalių" kapaviečių. Sugretinus 1962 m. planą su šiandienine situacija (situacijos planu), konstatuota, kad tuometinis planas sudarytas gana tiksliai. Taigi, atsirado galimybė šiandieninėse kapinėse lokalizuoti iki 1962 m. įrengtų kapaviečių vietas net tais atvejais, kai jos vizualiai nebeišsiskiria. Be to, minėtose kapinių knygose nuo 1960 m. atsiranda įrašų, nurodančių, kurioje kapų eilėje ir kelintame kape nuo vieno ar kito kapinių keliuko laidoti mirusieji. Vadovaujantis šia informacija, 1962 m. pabaigoje sudarytame plane buvo sužymėtos visos nuo 1960 m. iš įvairių įstaigų atvežtų, tai yra dokumentuotų, – „legalių" mirusiųjų kapavietės. Tokiu būdu buvo išaiškintos ir tos 1960–1962 m. laikotarpiu kapinėse atsiradusios kapavietės, apie kurias kapinių knygose nėra jokių įrašų. Tokie kapai buvo be jokios aiškesnės tvarkos įterpti tarp „legalių" kapų. Jų buvo ir minėto liudininko nurodytoje teritorijoje. Vadovaujantis prielaida, kad šiose nedokumentuotose

kapavietėse gali būti užkasti sušaudytų asmenų palaikai, buvo pradėti archeologiniai tyrinėjimai.

Kapinių PR pakraštyje buvo ištirtos 7 perkasos (59,25 m^2) – 14 kapų (2 pav.). Visos perkasos tirtos teritorijoje, kurią nurodė minėtas liudininkas. Beje, liudininkas taip pat prisiminė, kad informaciją suteikęs asmuo minėjo, jog tėvo kapas turi būti dvyliktas arba tryliktas. Analizuojant kapinių knygas išsiaiškinta, kad kapai tada buvo skaičiuojami nuo Š–P kryptimi kapines kertančio keliuko. Taigi, perkasos matuotos taip, kad į jas patektų kapai 12 ir 13 nuo keliuko, neturintys jokių įrašų kapinių knygose. Taip pat, siekiant įsitikinti, kad konstatuotos kapinių plėtros kryptys ir dydžiai yra teisingi, viena perkasa iškasta tolėliau į V (perkasa 6). Dvi kapavietės (perkasa 3) tirtos turint duomenų iš kapinių knygos, jog jose turi būti užkasti kaulai, aptikti statybų metu. Kapinių knygose yra įrašų apie tai, kad „1961 m. rugsėjo 20 d. ketvirtoje eilėje, 12 kape nuo pagrindinio keliuko palaidoti 9 žmonių palaikai iš Algirdo g. 41; 1961 m. lapkričio 27 d. ketvirtoje eilėje, 13 kape nuo pagrindinio keliuko palaidoti iškastų mirusiųjų palaikai – 2 karstai rasti prie Visų Šventų bažnyčios“. Šie kapai tyrinėti neatmetant galimybės, kad sušaudytų asmenų palaikai galėjo būti slepiami po „legaliai“ užkastais masiniais antriniais kapais.

Visų tyrinėtų perkasų stratigrafija panaši, – po plona menka velėna slūgsojo iki 90 cm storio pilko juodžemio sluoksnis, po juo – smėlio, priemolio arba molio įžemis. Visose perkasose, išskyrus 6 ir 7, aptikta į juodžemio sluoksnį įkastų duobių su įvairiomis medicininėmis atliekomis (3 pav.). Aptiktos 9 iki 85 cm gylio ir 100 cm pločio duobės. Duobėmis šie objektai

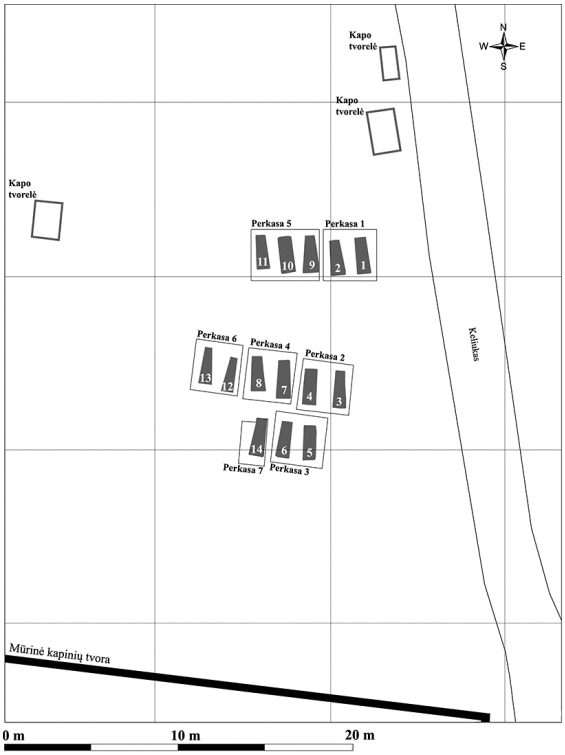

2 pav. Tyrinėtų perkasų ir kapų situacijos planas. G. Vėliaus brėž.

Fig. 2. Situation plan of the excavated trenches and burials.

3 pav. Perkasoje 2 aptikta duobė su medicininėmis atliekomis. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 3. The pit with medical waste discovered in trench 2.

4 pav. Perkasa 5, vykdomi palaikų ekshumacijos darbai. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 4. The exhumation of remains in trench 5.

5 pav. J. Kozakaitė atlieka kape 5 aptiktų kaulų preliminarią antropologinę ekspertizę, talkina studentė I. Černiūtė. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 5. J. Kozakaitė, assisted by Student I. Černiūtė, performing a preliminary anthropological examination of the bones discovered in grave 5.

vadinami tik sąlyginai, nes aiškesni jų kontūrai pilkšvame juodžemyje neišsiskyrė ir duobių dydžiai bei gyliai nustatyti pagal medicininių atliekų koncentracijas. Konstatuota, kad duobės kastos tarpuose tarp kapų, kai kurios kiek dengia kapų duobes, taigi yra kiek vėlyvesnės. Duobėse aptikta amputuotų galūnių kaulų, įvairios medicininės ir buitinės stiklinės taros, medicininių mėgintuvėlių, vaistų ampulių, guminių

pirštinių likučių ir kt. Taip pat surasta šimtai buteliukų su įvairiais audinių pavyzdžiais, taip pat žmogaus embrionais viduje. Buteliukai užkimšti guminiais kamšteliais, viduje – skaidrus skystis.

Kapų duobės juodžemio sluoksnyje išsiskyrė šviesesne spalva dėl smėlio / molio intarpų, giliau, šviesaus įžemio fone, buvo tamsesnės dėl juodžemio intarpų. Visos duobės panašios – trapecijos formos, orientuotos daugmaž Š–P kryptimi, 1,95–2 m ilgio, 75–90 cm pločio P ir 40–70 cm pločio Š galuose. Tik antriniam kapui 5 kasta stačiakampė 2x0,75 m dydžio ir tik 1,1 m gylio duobė. Kitų kapų duobių gylis yra nuo 1,2 m iki 1,55 m.

Mirusiųjų palaikai aptikti 1,01–1,35 m gylyje. Ekshumuojant (ekshumuoti tik palaikai su šautiniais sužalojimais) palaikus dalyvavo ir vėliau detalius antropologinius tyrimus atliko VU MF vyresnioji specialistė Justina Kozakaitė (4 pav.).

Trijuose kapuose (1, 12, 13) aptikti mirusiųjų palaikai palaidoti karstuose, matyt, jie buvo atvežti iš įvairių gydymo įstaigų. Geriau išliko tik šoninių karstų lentų likučiai. Karstai trapecijos formos, 1,8–2 m ilgio, 40–55 cm pločio Š ir 65–70 cm pločio P galuose. Prie karsto lentų aptikta jas tvirtinusių vinių. Visi 3 karstuose aptikti mirusieji palaidoti aukštielninki, visiems buvo atlikta pomirtinė autopsija – pašalintas kaukolės skliautas. Preliminariais J. Kozakaitės tyrimų duomenimis, kape 1 buvo palaidotas 20–25 m. vyras (?), kape 12 – 40–49 m. vyras (?), kape 13 – daugiau kaip 25 m. amžiaus moteris (?).

Dviejuose kapuose (5, 6) surasti antriniai palaidojimai – matyt, kokių nors žemės judinimo darbų metu Vilniaus mieste aptikti žmonių kaulai. Surastų kaulų preliminari antropologinė ekspertizė atlikta vietoje (5 pav.). Nustatyta, kad kape 5, remiantis kaukolės išlikimu,

6 pav. Kapas 6. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 6. Grave 6.

7 pav. Kapas 14. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 7. Grave 14.

palaidoti mažiausiai 25 individai: 12 spėjamų vyrų, 5 spėjamos moterys, 5 nesuaugę (0–10 m.) ir 3 nenustatytos lyties individai. Kape 6 kaulai buvo sudėti į stačiakampę medinę dėžę, kurios šoninių lentų likučių pavyko aptikti. Taip pat surasta dėžę tvirtinusių vinių. Įdomu tai, kad kaukolės buvo sudėtos į vieną – dėžės P galą (6 pav.). Nustatyta, kad remiantis dešiniojo žastikaulio išlikimu, palaidoti mažiausiai 9 individai: 7 spėjami vyrai, 1 spėjama moteris ir 1 nenustatytos lyties individas. Dėžės Š gale aptikta aulinių odinių juodos spalvos batų pora. Kapuose 5 ir 6 aptikti kaulai užkasti jų radimo vietose.

8 pav. Kapas 9. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 8. Grave 9.

9 pav. Kape 10 aptikto individo kaukolė. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 9. The skull found in grave 10.

10 pav. Kape 8 aptikto diržo sagtis. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 10. The belt buckle found in burial 8.

Ištirti 9 kapai (2–4, 7–11, 14), apie kuriuos kapinių knygose nėra jokių įrašų. Juose aptikta 16 individų palaikų su šautiniais kaukolių sužalojimais. Visi nužudyti asmenys vyrai. Keturiais atvejais kūnai buvo užkasti po vieną – kapai 8, 10 (7 pav.), 11, 14, trimis atvejais po du – kapai 2, 4, 9 (8 pav.) ir dviem atvejais po tris – kapai 3, 7. Sušaudyti asmenys į duobes buvo nepagarbiai įmesti, skeletų padėtys įvairios – ant nugaros, šono, kniūbsti, vienas ant kito, galvomis orientuoti tiek į Š, tiek į P. Osteologinė medžiaga, kitaip nei atvežtų iš ligoninių asmenų, labai prastai išlikusi (9 pav.). Akivaizdu, kad prieš užkasant kūnai buvo sulieti kol kas nenustatyta stiprų ardomąjį poveikį sukeliančia chemine medžiaga.

Radinių, kaip ir galima buvo tikėtis kalinių kapuose, aptikta nedaug. Kape 2 surasti į kapo duobę įmesto to meto tarybinėje kariuomenėje naudoto lietpalčio likučiai. Gali būti, kad lietpaltį per egzekucijas užsimesdavo budelis. Kiti aptikti radiniai yra kalinių aprangos elementai arba būtiniausi daiktai, kuriuos kaliniams leisdavo turėti. 5 sušaudyti asmenys avėjo batus, surastos 78 marškinių bei viršutinių drabužių – paltų, švarkų sagos, 2 metalinių užtrauktukų fragmentai, 4 šukos, 3 cigarečių kandikliai, 3 akinių dėklai, kurių 2 su akiniais, ir 1 diržas su sidabrine sagtimi (10 pav.). Kalinių dėvėti rūbai sunykę, matyt, dėl minėto cheminės medžiagos poveikio. Tik kape 14 kiek geriau išliko ant mirusiojo kaukolės užmesto rūbo likučiai. Sprendžiant iš išlikusių fragmentų, tai galėjo būti medicininis chalatas.

Pirminis aptiktų sušaudytų asmenų identifikavimas, tiksliau, spėjimas, kokie asmenys galėjo būti užkasti tyrinėtose kapavietėse, tapo įmanomas tyrimų metu konstatavus faktą, jog tą pačią dieną sušaudyti du arba trys nuteistieji buvo užkasti vienoje duobėje. Žinomas kalinių amžius bei fiziniai duomenys gretinti su preli-

minariais antropologinių tyrimų rezultatais. Tokiu būdu nustatytos galimos užkastųjų tapatybės, pradėta ieškoti jų giminaičių genetiniams tyrimams atlikti.

Genetinius DNR bei fotosugretinimo tyrimus vykdė Valstybinė teismo medicinos tarnyba (tyrimai dar tęsiami). Iš visų sušaudytų asmenų šlaunikaulių buvo išgauta DNR, ji lyginama su giminaičių seilių mėginių DNR. Galimų sušaudytų asmenų giminaičių paieška bei seilių mėginių paėmimą atliko LGGRTC istorikas Dalius Žygelis.

Dėl ypač sunykusių kaukolių kaulų nustatyti aptiktų asmenų tapatybes taikant fotosugretinimo metodiką nebuvo galimybės, išskyrus kapų 8 ir 12 atvejus. Daug klausimų sukėlė minėtas kape 8 aptiktas diržas su sidabrine sagtimi. To meto įkalinimo įstaigose daugelis asmeninių daiktų, tarp jų ir diržai, iš kalinių būdavo konfiskuojami. Tačiau šiuo atveju sušaudytas asmuo buvo palaidotas susijuosęs puošniu diržu. Rankų darbo sidabrinėje sagtyje buvo išgraviruoti patriotiniai simboliai – staugiantis geležinis vilkas, Gedimino stulpai, ąžuolo lapai. Taip pat sagtyje išgraviruota monograma skyde, kurioje bent keli kaligrafijos specialistai įžvelgė raides V ir M. Nekyla abejonių, kad tuomet tokį diržą galėjo turėti tik rezistentas ir tikrai ne kriminalinis nusikaltėlis. Minėtas individas kitų sušaudytų asmenų kontekste išsiskyrė ne tik tuo, kad užkastas su diržu. Jo palaikai palyginti gerai išlikę, kūnas nebuvo supiltas cheminėmis medžiagomis, taigi, kaukolė tinkama fotosugetinimui atlikti. Tik vieno nuteisto ir sušaudyto rezistento – Vytauto Miškinio ūgis ir amžius atitiko kape aptikto skeleto osteologinių tyrimų rezultatus. Vytautas Miškinis sušaudytas 1962 m. balandžio 23 d. Tą dieną mirties bausmė įvykdyta tik vienam nuteistajam, taigi, jis turėjo būti užkastas vienas. Deja, nei kaukolės ir turimų nuotraukų sugretinimas, nei kaulų mėginio ir giminaičių DNR tyrimas tapatybės nepatvirtino. Šis faktas verčia manyti, kad Našlaičių kapinėse buvo slepiami ne tik kalėjimuose sušaudytų asmenų palaikai, čia buvo užkasinėjami ir įkalinimo įstaigų ar teismo nepasiekę, kovoje žuvusių arba nukankintų asmenų palaikai.

Kape 14 užkasto individo palaikai ir kaukolė taip pat išliko neblogai, galbūt dėl ant viršaus užmesto medicininio chalato. Kape buvo užkasti jauno, apie 18,5 m. amžiaus ir nedidelio, 1,62–1,63 m ūgio individo palaikai. Tarp iki 1962 m. sušaudytų asmenų tokių buvo tik 3. Sugretinus kaukolę bei visų 3 kalinių nuotraukas konstatuota, kad kaukolė atitinka 1960 m. spalio 13 d. sušaudyto kriminalinio nusikaltėlio nuotraukas. Nors fotosugretinimo metodas 100 procentų patvirtinti tapatybės negali, turint omenyje visas aplinkybes, tikimybė, kad asmenybė identifikuota teisingai, yra labai didelė.

Iki 1962 m. dviem nuteistiesiems egzekucija tą pačią dieną buvo įvykdyta net 14 kartų. Tačiau tik vienu atveju abiejų asmenų ūgis ir amžius atitiko dvigubame kape 2 aptiktų skeletų amžių ir ūgį. Tai buvo 1962 m. rugpjūčio 17 d. sušaudyti partizanai – Juozapas Streikus ir Kazys Riauba. Deja, kol kas DNR tyrimo rezultatai neleidžia tvirtai teigti, kad tarp asmenų, aptiktų kape 2, yra giminystės ryšiais su J. Streikaus giminėmis susijusių asmenų. DNR tyrimų ataskaitoje teigiama, kad tikslinga į tyrimą įtraukti daugiau artimų giminaičių arba taikyti naujus DNR tyrimo metodus. Deja, artimesnių J. Streikaus giminaičių nei brolio duktė ir dukters sūnus, kurių seilių mėginiai naudoti tyrime, nėra. Šiuo metu tęsiami genetiniai tyrimai naudojant naujus metodus ir reagentus, neatmestina tikimybė, jog tyrimo rezultatai bus teigiami.

11 kartų iki 1962 m. tą pačią dieną nuteistieji šaudyti po tris. Tačiau tik 4 atvejais trijų asmenų fiziniai duomenys ir amžius atitiko

kape 3 aptiktų trijų skeletų osteologinių tyrimų rezultatus. Tyrimų lauką dar labiau susiaurino faktas, jog vienas individų nebeturėjo dantų ir naudojo apatinio ir viršutinio žandikaulio protezus. Galbūt šiame kape užkasto asmens dukra patvirtino, kad tėvo dantų būklė buvo labai prasta. Būtent šio asmens tapatybę vėliau patvirtino ir DNR tyrimas (giminaičių prašymu asmens tapatybė neskelbiama). Tai buvo asmuo, nuteistas už ekonominius nusikaltimus. Tada ekonominiai nusikaltimai traktuoti kaip antivalstybiniai. Asmenys, nuteisti už šiuos nusikaltimus, buvo šaudomi KGB tardymo izoliatoriuje. Identifikuotas asmuo buvo sušaudytas kartu su kitu ekonominiais nusikaltimais kaltintu kaliniu. Tą pačią dieną Lukiškių kalėjime mirties bausmė buvo įvykdyta ir kriminaliniam nusikaltėliui. Visi trys buvo užkasti Našlaičių kapinėse vienoje duobėje. Taigi, šio trigubo kapo tyrimai patvirtino hipotezę, kad kriminaliniai nusikaltėliai ir asmenys, nuteisti už politinius nusikaltimus, nors ir buvo sušaudyti skirtingose įkalinimo įstaigose, tačiau užkasti tose pačiose Našlaičių kapinėse.

Įdomu tai, kad nustatytas dvigubo kapo 9 ir trigubo kapo 7 individų ūgis ir amžius su tą pačią vieną dieną sušaudytų asmenų duomenimis apskritai nekoreliuoja. Išsiaiškinta, kad atitinkamų fizinių duomenų ir amžiaus individai tą pačią dieną galėjo būti sušaudyti tik visi penki. Tai leidžia spėti, kad vienoje duobėje buvo užkasama tik iki 3 nuteistųjų. Užkasant 4 ar daugiau kalinių palaikus, matyt, naudotos 2 arba daugiau duobių.

Preliminarius osteologinius aptiktų palaikų tyrimus atlikusi Vilniaus universiteto antropologė J. Kozakaitė atkreipė dėmesį į faktą, kad skiriasi šaudymo braižas – vieni nuteistieji nušauti į viršugalvį, kiti – į pakaušį. Įdomu tai, kad kol kas tik preliminariai pagal fizinius duomenis identifikuoti asmenys, nuteisti už politinius ir ekonominius nusikaltimus, šauti į viršugalvį (tarp jų ir asmuo, kurio tapatybė nustatyta atlikus DNR tyrimą), kriminaliniai nusikaltėliai – į pakaušį. Tai gali liudyti dviejų skirtingų budelių skirtingose įkalinimo įstaigose – KGB tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių kalėjime vykdytas egzekucijas.

Deja, 1958 m. sušaudyto asmens, dėl kurio palaikų paieškos į LGRGTC kreipėsi giminaičiai, užkasimo vietos aptikti nepavyko. Galbūt kapo vietą sūnui neteisingai nurodė informacijos šaltinis, gal laikui bėgant tikslesnę vietą pamiršo ir sūnus. Vis dėlto archeologiniai tyrimai atskleidė, kad bent jau 1961–1962 m. laikotarpiu KGB tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių kalėjime sušaudytų asmenų palaikai buvo užkasami Našlaičių kapinėse. Matyt, šios kapinės vis dar slepia ir gynybos pajėgų vado Adolfo Ramanausko-*Vanago* palaikus.

The Search in the Orphans' Cemetery in Vilnius for the Burial Sites of Those Condemned to Death during 1956–1969

In 2017, an excavation was conducted at the so-called Orphans' Cemetery in Vilnius (Fig. 1). Seven trenches (Fig. 2), a total of 59.25 m^2, were excavated and 14 burials discovered. The human remains discovered in three graves had been buried in coffins brought here and buried by various medical institutions (Fig. 3). Reburied remains, presumably human bones collected during construction work, were discovered in two graves (Fig. 6). The remains of 16 individuals with gunshot lesions in their skulls were found in nine graves. In four instances, they had been interred individually, in three in pairs, and in two in threes (Figs.

7–9). The remains of the individuals who had been shot were exhumed (Figs. 4, 5) and taken to VU MF for further testing.

The 92 finds discovered in the graves belonged to the individuals who had been shot. In many cases, these were clothing elements: buttons, 2 metal zipper fragments, and 1 belt with a silver buckle (Fig. 10). Four combs, 3 cigarette-holders, and 3 eyeglass cases, two with glasses, were likewise found. Five individuals had been wearing shoes.

Judging from the age and height correlation features of the discovered individuals who had been shot as well as the arrangement of their graves in the cemetery, it is possible to assert that the remains of both criminals shot at Lukiškės Prison and political prisoners executed at the KGB Inner Prison were found. In one case, the identity of the remains of one individual shot at the KGB Inner Prison was confirmed by DNA testing. Relatives of an individual executed in 1958 contacted the LGRGTC in respect to a search for his remains and for this reason the archaeological investigation was initiated but his burial site was not found. It is possible to preliminarily state that so far the remains of individuals executed during 1961–1962 have been found and their possible identity should be confirmed in the future by further DNA testing. There is a high probability that the remains of Commander Adolfas Ramanauskas–*Vanagas* of the Lithuanian Defence Forces, who was executed in 1957 in a KGB interrogation cell, were hidden in this cemetery.